

APROXIMACIÓ A LA POESIA DE TERESA PASCUAL

Lluïsa Julià

A POETA TERESA PASCUAL (GRAU DE GANDIA, 1952) es va donar a conèixer el 1988, any en què es publiquen els seus dos primers reculls poètics: *Flexo* (Gregal Llibres), distingit l'any anterior amb el premi Senyoriu d'Ausiàs March (Beniarjó), i *Les hores* (Ed. Tres i Quatre), que obté el Vicent Andrés Estellés aquella mateixa tardor. Aquest fet ha propiciat que d'una manera natural se l'hagi classificat entre les veus sorgides la dècada dels vuitanta, al costat d'Enric Sòria, Maria Fullana, Vicent Berenguer, Anna Montero, Isidre Martínez Marzó, Manuel Garcia Grau o Xulio Ricardo Trigo, entre d'altres, sense que, de fet, es pugui parlar en cap moment d'unes característiques generacionals o poètiques comunes. Aquestes i d'altres veus de poetes valencians aparegudes abans —Marc Granell o Josep Piera en els setanta— s'han anat entrecreuant en els múltiples actes i tertúlies que s'han generat al llarg de la dècada dels noranta i, doncs, poblen un mateix paisatge de la poesia escrita en terres valencianes. Teresa Pascual ha estat i és una persona activa en el món cultural de Gandia, des de 1991 organitza tertúlies literàries, com la tertúlia "Aina" (1991-92) i ha dirigit altres actes poètics com "Homenatge a la Paraula" (1997), unes activitats que va iniciar amb un acte prou significatiu, la presentació de l'antologia a càrrec de Francesc Calafat *Camp de mines. Poesia catalana del País Valencià 1980-1990* (Edicions de La Guerra, 1992), una antologia i una celebració que incideixen en l'inici literari apuntat.

Però si no hi ha actituds poètiques massa coincidents, sí que cal assenyalar, com també ho va fer Francesc Calafat en l'estudi introductori a l'antologia citada *Camp de mines*, un aspecte socio-polític important que

caracteritza els autors valencians que es donen a conèixer als anys vuitanta. I és que els joves poetes no veuen en Estellés, Fuster o Beneyto la tradició que ha de generar la pròpia obra, sinó que ho fan més sota l'impuls de les publicacions Edicions Llibres del Mall de Barcelona, és a dir, sota la influència de la generació dels setanta i, a través d'ella, d'Espriu o Foix, etc. En el cas de Teresa Pascual, s'hi veu aquesta influència en els dos primers llibres; el mateix títol de *Les hores* ens remet al poeta Salvador Espriu que el 1954 publicava un poemari amb el mateix títol, un llibre existencialista, sobre la mort, o en l'ús del sonet tant a *Flexo* com a *Les hores*, una recerca formal insistent en els formalistes dels setanta i una forma que després Pascual abandona. Així, doncs, es produeix una situació que tot i precària permet a Teresa Pascual i a d'altres iniciar la pràctica poètica com una activitat normal, com si haguessin nascut en un país normal, com si haguessin viscut dins una tradició establerta i sostinguda, com si haguessin accedit a una formació literària en llengua catalana.

Després la veu poètica de Teresa Pascual ha evolucionat i madurat profundament: *Arena* (Alfons el Magnànim, 1992), *Curriculum Vitae* (Eumo i Cafè Central, 1996), *El temps en ordre* (en premsa) i el volum de traducció *Poesia completa* d'Ingeborg Bachmann (Alfons el Magnànim, 1995) ens parlen ja d'una poesia que ha seguit la seva pròpia via fins a esdevenir una de les veus més originals i belles de la poesia actual en llengua catalana.

Pensament i poesia es donen la mà en la lírica de Teresa Pascual. La seva obra cal emmarcar-la, com ella mateixa reconeix, en la fenomenologia i la filosofia analítica, en la línia establerta des de Kant i Husserl a Bergson, Wittgenstein i Bachmann. I això implica un despullament d'elements accessoris, contingents, per arribar a analitzar les coses de la forma més "pura".

Des de les primeres obres ja es mostra aquest despullament de la representativitat de la realitat que és una de les característiques més marcades de l'obra posterior de la poeta. Heus aquí unes paraules seues al respecte:

Per què escric? Descriure podria resumir la intenció de la meua escriptura. La descripció fidel d'aquells sectors de realitat als quals, sense saber sempre massa per quins motius, ens trobem dirigint la mirada.

Amb el desig de mostrar tal com es presenten, en la seua individualitat i pròpia manifestació. Com si fóra possible aïllar-les, com si les paraules captaren l'instant precís en què es donen.

Fixa la paraula en el present i lliure la voluntat que acudeix a les

coses, en parèntesi el temps, els prejudicis, en suspens els seus i els nostres límits.¹

Descripció des del despullament implica descripció des d'un prisma inèdit i personal, encara realista a *Flexo*, però ben present, ben explícit des del sonet que obre el recull, titulat *Sense projecte*, i que es descriu al llarg del recull com una vida que es vol "Esbós sense projecte" (*Flexo*, p.15) per buscar i esdevenir la pròpia indefensió, "en suspens els seus i els nostres límits" ens diu el 2001, "lliure de representar-se" ens deia el 1988:

Del dia, les hores preludi,
les hores de neta rosada,
del que penses, el que és absolt
i lliure de representar-se,
dels sorolls, els més solitaris
triats a pols entre estrèpit.

(*Flexo*, p. 53)

Aquest poema anuncia ja *Les hores*, el segon poemari, en què s'enceta un dels temes cabdals de l'obra de Teresa Pascual, la reflexió sobre el temps. Desgranat sobre un conflicte amorós, és la soledat, el silenci i el dubte, la pròpia inseguretat a què es veu abocat el jo poètic, la clau d'aquest poemari. Hi és absent, però, l'angoixa, la situació-límit, la desesperació, perquè més enllà del conflicte s'hi viu l'acceptació lúcida de la precarietat humana. I és en aquest punt difícil i exigent que s'iniciarà, ja molt més madura, l'obra posterior. Suma de moments quotidians que acaben per abandonar-se, veig *Les hores* com el final, la ruptura amb un temps i una manera de viure, d'estar en el món.

Un altre aspecte fonamental que deixa entreveure el poema citat de *Flexo* i la seva relació directa amb *Les hores* és en l'ordre de la construcció del discurs poètic. Em refereixo al fet que els poemes de Teresa Pascual se succeeixen uns als altres com un *continuum*, una idea o un vers es repeteix en el següent poema i en l'altre i en l'altre, descrivint nous aspectes, prenent significats inoïts, teixint així l'univers poètic propi. Aquesta característica encara és més present a *Arena* i, sobretot, a *Curriculum Vitae*, en què la il·lació entre els poemes forma suits.

Arena avança en el despullament, la desprotecció, la precarietat

¹ Teresa PASCUAL, *Poètica, Líneas de fuga. Poéticas de la perplejidad*. Vetlades poètiques celebrades durant la Primera Biennal de València (22 de juny de 2001).

Una imatge de Teresa Pascual

humana. Inspirat en el poema *Los fantasmas del deseo* de Luis Cernuda que encapçala el recull, l'"arena" al·ludeix directament a aquesta eterna paradoxa de la fragilitat humana. Es tracta, apunta Maria-Josep Escrivà, de "la disgregació, l'esmicolament, la indefensió, la incertesa".² La poeta s'instal·la en un present desolat, fins i tot es pretén esborrar el record, allunyar-s'hi. Formes fal·laces de protecció, el record i la memòria esdevenen altres enganys rera els quals ens protegim, no ja enfront de la realitat, enfront dels altres, sinó davant de nosaltres mateixos:

Per què retrocedir pel corredor
il·lusori i fal·laç de la memòria,
per què voler entendre el desencant
com si entendre fóra eliminar-lo,
com si donar raons ens permetera
també una altra mirada de les coses.
Per què no confessar-se el no-res
que ens ha sobtat com un matí de pluja
i que s'ha establert entre les mans
fent-nos sentir una calor estranya.

(*Arena*, p. 15)

El jo poètic evita arrecerar-se en la pròpia història (d'una casa, d'un paisatge, d'uns amics) o en el record amorós, perquè entendre o no entendre, recordar o representar-se són, al capdavant, altres formes de fal·làcia, d'engany, en definitiva, una presumpció. S'arriba així a dilucidar les paradoxes del temps i els límits del raonament, de la comprensió, un i altre, presentats fins ara com un dels elements clau que sustenta el subjecte. Ens preguntem amb la poeta, a través dels seus poemes –i cal dir que la forma interrogativa és constant al llarg del poemari—, si restar fora del temps és una manera d'eternitzar-se o de diluir-se en el no-res, si el present és l'única aprehensió o un traç més dels esdeveniments que com les empremtes a la sorra, a l'arena, una nova onada esborrarà. *Arena* també és un llibre d'amor, com ha assenyalat Toni Clapés, un amor potser viscut com el desig d'esborrar el passat.³

Els teus llavis em tornen a l'arena,
a la mar de vinagre, a l'arena,

² Maria-Josep ESCRIVÀ, "De caminar per l'arena. Teresa Pascual", *Reduccions* núm. 64 (desembre 1994), p. 107.

³ Toni CLAPÉS, "Transitar per l'angoixa amb un punt d'esperança", *Avui. Cultura* (27/7/1993).

a la sal del teu cos inacabat,
a l'enigma profund entre els corrents,
a la por d'un desig sense fronteres,
a la por i a l'arena dels teus llavis,
a l'immòbil matí sense sorolls,
a la Per què no confessar-se el no-res
a l'abisme incert de les escales.
Els teus llavis em tornen a les coses,
a les coses, em tornen, a l'arena,
a l'arena els teus llavis, a l'arena,
al costum que voldria ser de tu,
a l'arena de dacsà, a l'arena.

(*Arena*, p. 53)

Aquest despullament porta, sens dubte, a l'austeritat de les formes poètiques i del llenguatge líric. Els poemes, la gran majoria sense títol, esdevenen conversa a mitja veu, com un continu devessall de raonaments i paradoxes que s'entrecreuen. La veu poètica avança sovint en forma de diàleg amb l'*alter ego*, un tu imaginari. Es tracta d'un desdoblament analític que es diferencia amb claredat dels poemes en què l'altre, normalment amb qui s'estableix un diàleg amorós, hi és present. La forma del poema és cada cop més conceptual i, alhora, d'una sensualitat creixent, enfilall d'imatges que acaronen. Aquesta és una de les característiques definidores de la poètica de Teresa Pascual.

Curriculum Vitae és el darrer volum publicat amb el qual la poeta es va donar a conèixer al Principat. El títol remet directament al poema *Curriculum Vitae* que l'escriptora austríaca va incloure a *Invocació de l'Óssa Major* (1958). La relació entre Teresa Pascual i la poesia de Bachmann no és pas externa, la traducció de la *Poesia completa* d'Ingeborg Bachmann (1926-1973) en aquest moment poètic li serveix com una forma d'aprofundiment essencial en la pròpia obra. El tema del temps i de la precarietat de l'ésser es posen en relació amb el concepte de veritat, d'un cert compromís ètic, i amb la teoria poètica del silenci pròpia del grup del 47 i que desenvolupa Paul Celan. "Llarga és la nit, / llarga per a l'home / que no pot morir, durant molt de temps / es balanceja sota els fanals / el seu ull nu i el seu ull / cec de l'alè d'aiguarent, i l'olor / de carn mullada sota les seues ungles / no sempre l'atordeix, oh Déu, / llarga és la nit." (BACHMANN: 161). La recerca de la veritat i els límits del llenguatge, de l'expressió, esdevenen dos guanyos poètics. Així ho expressa en la seva poètica la poeta valenciana:

Amb l'exigència de captar la veritat. La del món a què tenim accés, la nostra.

Fidels les paraules a les coses i al subjecte que des d'ell, inevitablement, selecciona segments de realitat, mostrant també d'ell alguna condició: una determinada manera d'estar i de sentir.

D'estar en el món i d'estar en el temps, de sentir..., circumstàncies que busquen la complicitat del llenguatge per a ser descrites, formes que pressuposen una confiança en la paraula i en la seua transgressió, en la seva perplexitat inclús i en els seus problemes, per arribar a l'home, a allò que li és específic, a les més íntimes preocupacions sobre tot el que gira al voltant del significat de la vida.⁴

Descripció, dèiem en començar, però descripció de la indagació humana. A Bachmann, la presa de consciència de la col·laboració austríaca a la barbàrie nazi i la indagació en les relacions humanes, amoroses, la van dur al silenci, a un lent i progressiu emmudiment quan les paraules; aquelles que volia que descrivissin un nou món, diferent, ja no la seguien. A *Curriculum Vitae* Teresa Pascual hi descriu la inestabilitat de la vida: de les coses (primera part), de la mateixa vida que conclou en la mort (segona part) i de la imatge donada de la dona (tercera part). *Cafè Bilbao*, l'últim poema de la primera part, sintetitza l'estat d'estranyament:

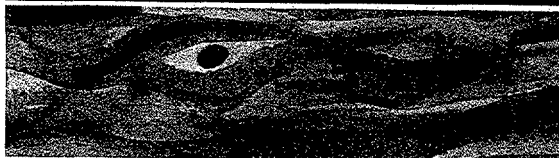
Mire per la finestra del Cafè
—gran, vell, a la Glorieta de Bilbao—
com el calor va fent-se amb cada cosa.
Res no em pertany, ni la breu sensació
de mirar-me com la dona estranya
que seu enfront de mi. Apure al màxim
eixa distància nova, serena,
que les ciutats per tot arreu obliden.
(*Curriculum Vitae*, p. 18)

En aquesta primera part, la realitat, desfigurada, fantasmal, esdevé angoixant. Vuit poemes seriatos constitueixen la segona part, la part central, dibuixada entorn de la nit, de la mort, també entorn del poema de Bachmann i de la seva mort voltada d'enigma. Però en la proposta de Teresa Pascual l'home anònim, l'ésser humà recula davant la mort, acovardit per “muntanyes de fems” (*Curriculum...*, 24), per la pròpia por a l'enfrontament definitiu amb ell mateix:

⁴ Teresa PASCUAL, *Poètica, Líneas de fuga. Poéticas de la perplejidad*. Art. cit.

El temps en ordre

Teresa Pascual

Proa

condemnadament llarga és la nit
de qui la mira des de la finestra,
de dintre a fora, obedient, callat,
algú per ella apagarà les llums
i algú per ella inclús recorde o pense,
la cride pel seu nom si veu que es perd
a cegues per marjals sense camins,
campes i camps de negror, rius sense vores.

(*Curriculum Vitae*, p. 31)

La lliçó és apresa, un ésser sense passat ni futur, sense esperança, la mentida com a forma de supervivència, sols l'assumpció del dolor esdevé una nova forma de vida; dolor inevitable, des d'on construir la consciència vital, també de consciència de dona:

Després d'haver fet propis
els propis pensaments
et diuen que ets dona
i tímida renegues
de les portes segures
amb el teu nom escrit.

(*Curriculum Vitae*, p. 41)

Alguns dels pensaments, de les sensacions descrites en la tercera part del llibre s'amotllen amb precisió a les darreres manifestacions de la poètica de la poeta:

[...] augment de la nostra capacitat d'anàlisi i comprensió d'altres formes de veure el món, parcel·les de sentiment i vida descobertes amb la força suficient per a emocionar i, m'atreviria a dir, intranquil·litzar, virtut de tot el que realment desperta la consciència.

Amb l'actitud serena de qui contempla sense emetre judicis, amb l'absència del dogma i de la norma.

En defensa també de l'oblit, pausa per al present.

Atents a la vida i a la seua incertesa, fragilitat, assumit el dubte.

Desperta a l'arrogància del pensament.

El llibre conclou amb dos poemes titulats respectivament *Arrogant* i *Fràgils*, dos poemes diàfans a la llum de les declaracions darreres de la poeta. La incertesa de tot pensament s'imposa, i la seva fragilitat, i el dolor, assumit en solitari, arrapat al cos, com manifesta en vers un el poema que clou el llibre: "tota la soledat del món al cos" (*Curriculum Vitae*, p. 57).

Obra poètica

Flexo. Premi Senyoriu d'Ausiàs March", Ajuntament de Beniarjó, 1987. Eds. Gregal Llibres, València, 1988.

Les hores. Premi Vicent Andrés Estellés, Premis Octubre, 1988. Eds. Tres i Quatre, València, 1988.

Arena. Eds. Alfons el Magnànim-IVEI, València, 1992.

Curriculum Vitae. Eumo Ed. i Cafè Central, Col. Jardins de Samarcanda, 14, Barcelona, 1996.

El temps en ordre. Finalista al Premi Carles Riba 2000. Eds. Proa (en premsa).

Traduccions

Hans Magnus ENZESBERGER, *L'enfonsament del Titànic*, en col.laboració amb Karin Schepers. Eds. Alfons el Magnànim-IVEI, València, 1993.

Ingeborg BACHMANN, *Poesia completa*, en col.laboració amb Karin Schepers. Eds. Alfons el Magnànim-IVEI, València, 1995.